

DE L'INICI DE L'ESPERANTISME A SABADELL I DEL CARRER DEL DOCTOR ZAMENHOF (A PROPÒSIT D'UNA CARTA AUTÒGRAFA DEL DR. ZAMENHOF)

JOAN ALSINA I GIRALT

La primera entitat esperantista sabadellenca fou l'anomenada inicialment Akademio Esperantista, fundada a la nostra ciutat el juliol de 1906. Vegem què en diu, d'aquesta fundació, un comunicat de la mateixa entitat, datat el primer d'octubre de 1906 i publicat el 7 del mateix mes a la *Revista de Sabadell*: «Al bell mitj d'aquest any 1906, el mateix dia primer de Juliol, 'ns aplegarem oficialment en reunió general en el saló d'actes del Col·legi de les Escoles Pies de la nostra ciutat, pera nomenar la Comissió organitzadora que devia redactar el Reglament y acordar tot lo que cregués convenient pera que la nova Societat quedés degudament constituïda».

S'introduí, doncs, l'esperanto a Sabadell a redós de les Escoles Pies. Clara demostració d'aquest fet és que un dels presidents honoraris que es nomenaren fou un escolapi. Vegem la primera Junta Directiva, publicada a la *Revista de Sabadell* del 7 d'agost de 1906:

Presidents honoraris:

Dr. L. Zamenhof, i

Reverend Pare Marc Lloró, prevere, escolapi

President: Feliu Sotorra i Massó

Vice-president: Rvd. Josep Tacher, prevere

Tresorer: Miquel Fonolleda

Secretari: Joan B.^a Lladó i Figueras

Bibliotecari: Josep Manau i Artigas

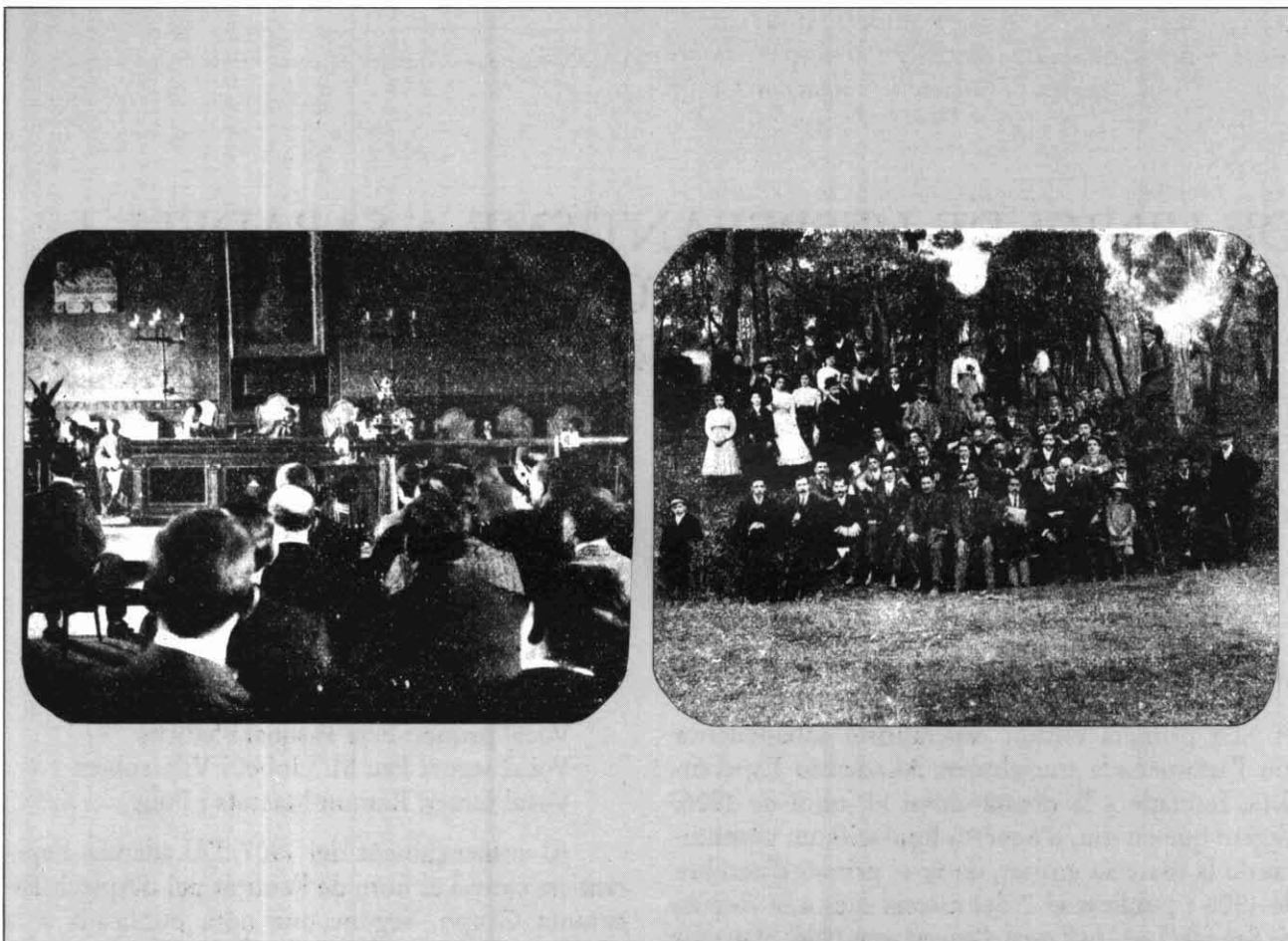
Vocal primer: Pere Pasqual i Salichs

Vocal segon: Pau M. Llobet i Vilarrúbies

Vocal tercer: Ramon Massats i Puig

Al començament del 1907, l'Akademio Esperantista canvià el nom de l'entitat pel d'Aplech Esperanta Grupo. Segons una nota publicada a la *Revista de Sabadell* del 13 de gener de 1907, aquest canvi es féu «atendiendo a las observaciones del inventor de la lengua Dr. Zamenhof referente a que dicha denominación podría dar lugar a confundir dicha Sociedad con la Comisión Internacional encargada de resolver las dudas y casos que respecto a la pureza y conservación del Esperanto se susciten en los países en que se habla o se estudia». En aquesta mateixa nota, s'hi fa constar que continuen les classes d'esperanto al local social, plaça Marquilles, 3. En referència al canvi de nom, *Acció Catalana* del 8 de febrer de 1907 deia que l'Aplech Esperanta Grupo «ha rebut la tarja autògrafa que tenim el gust de transcriure: Estimats senyors: Havent canviat lo nom d'Akademio, ab plaher y donant-vos gràcies accepto lo títol de President Honorari. A tots els socis del vostre Grupo envia coral saludo vostre Ludovico Zamenhof».

El 20 de maig de 1907, dilluns de Pasqua granada, l'Aplech Esperanta Grupo féu una festa a l'ermita de la Salut. La *Revista de Sabadell* del 26 de maig en féu un llarg resum, del qual són aquests

FOTOGRAFIES 1 i 2. Primer Congrés d'Esperantistes de Catalunya a Sabadell, els dies 15 i 16 de maig de 1910. Sessió al saló de Plens de l'Ajuntament i alguns congressistes al Bosc de Can Feu.

fragments: ...«hermosa y simpàtica festa fou la celebrada l'últim dilluns per l'Aplech Esperanta Grupo dalt l'Ermita de la Verge de la Salut ab motiu d'escaure's en dit dia la festivitat del Sant Patró d'aqueixa benemèrita Societat (...) Durant la missa anà comparesqent al Santuari bon nombre de famílies desitjadores d'òhir en lo Sant Temple dirigir la paraula de Déu en Llengua Esperanto, com aixís ho feu (el Reverent Pare Lloró) des de l'altar, acabat l'òfertori...» Digué el Pare Lloró en aquest sermó: «...escullissem un Patró per la nostra Societat, y aquest no podia ésser altre que'l mateix donador de les llengües: l'Esperit Sant...». Seguidament, i acabada la missa, «...fou issada en lloch visible la bandera verda...». Acabat l'acte religiós es féu un dinar al restaurant del Santuari. En els brindis al final del dinar, prengueren la paraula diversos dels assistents; ho féu també el Pare Lloró, qui «Feu després gran elogi de la tolerància de dit se-

nyor Martí, (aixís com la del socialista senyor Graupera) —assistents també a l'acte— «fent vots pera que dins d'aquesta tolerància s'hi mantingui tot'hom; fent remarcar la sustentada per los catòlics, que veyém ab gust en la nostra companyia, a esperantistes d'idees tan contrarias com les dels referits senyors».

Aquestes dissensions ideològiques havien ja portat, a la darrerria del 1906 o a l'inici del 1907, a la creació d'un altre grup esperantista, l'Esperanta Semo.

Pere Roca i Garriga, en un seu magnífic treball, «Aportació sabadellenca al moviment esperantista», ponència llegida a la Fundació Bosch i Cardellach, el 23 de desembre de l'any 1946, hi fa aquest comentari: «El naixement del grup Esperanta Semo es deu també, encara que indirectament, al Pare Marc Lloró. Els que se sentien separats d'ell, tal volta

per ideologia, tot i que sentien la idealitat del moviment esperantista que ell havia fet conèixer i sentir com a primer apòstol a Sabadell, volgueren també aprendre la nova llengua i fer labor proselitista. Per encàrrec d'en Domènec Sardà i Simó, que era el corifeu del sector al·ludit, alguns dels que frisaven per esdevenir coneixedors i pràctics de la llengua nova, sol·licitaren del Pare Lloró lliçons d'iniciació a l'Esperanto. Així és com neix aquest grup que arribà a ésser molt considerable i integrat principalment per membres del Centre Català».

No sembla, però, que aquesta nova entitat nasqués amb el nom d'Esperanta Semo.

A la *Revista de Sabadell* del 27 d'octubre de 1906 hi ha aquesta nota: «La sociedad esperantista en formación, "Esperanto Sabadella", abrirá un curso público nocturno y gratuito en su local social, Via Massagué, 53 (l'Antiga "Americana"). Así mismo abrirá también de nocturnas y gratuitas en el Centre Català y en la Federación Obrera Sabadellense». I a la *Revista de Sabadell* del 3 de novembre del mateix any 1906 hi ha aquesta altra notícia: «Avuy dissapte a les nou y mitja de la nit, y en l'espaiós saló d'actes del Centre Català se donará una conferencia pública sobre la llengua auxiliar internacional Esperanto, preparatòria del curs qu' en la següent setmana s'obrirá en dita Societat, explicat per un soci de la Societat Esperantista «Espero Sabadella» (en formació) d'aquesta ciutat».

El fet d'aquesta col·laboració inicial entre Espero Sabadella i el Centre Català i la realitat posterior de forta identificació entre el Centre Català i Esperanta Semo em fa creure que el nom definitiu d'Espero Sabadella —en formació, com hem vist en les dues notes citades— fou el d'Esperanta Semo.

La primera notícia que en trobo amb aquest nom és una nota apareguda a la *Revista de Sabadell* del 5 de febrer de 1907: «Durante la corriente semana se abrirá un curso gratuito y nocturno de Esperanto para mujeres y niñas, organizado por la sociedad esperantista de esta ciudad "Esperanta Semo". Las personas que quieran inscribirse pueden efectuarlo por todo el día de hoy en casa de A. Soler, Pedregar, 17, tienda». Aquesta adreça correspon a la casa que feia cantonada al Pedregar amb el desaparegut carreró de Sant Cristòfol. Jo diria, doncs, que la novella enti-

FIGURA 1. Portada de «Kataluna Esperantisto», òrgan de la Federació Esperantista de Catalunya.

tat s'havia traslladat, des del seu local inicial de la Via Massagué, al carrer de Sant Cristòfol. Aquesta domiciliació, la trobem esmentada diverses vegades. A la *Revista de Sabadell* del 28 de desembre de 1907 es notifica que els cursos d'Esperanta Semo es donaran al local social al carrer de Sant Cristòfol, a l'entresol del Centre de Dependents; els cursos d'esperanto d'aquesta darrera entitat foren donats moltes vegades per Esperanta Semo. No he trobat notícies concretes de la primera junta de l'entitat; sembla, però, que era formada per:

President: Domènec Sardà
 Vice-president: Antoni Martí
 Secretari: Antoni Lagarriga
 Vocal: Joan Piferrer
 Vocal: Josep Graupera

L'octubre del 1907 es constituí una nova Junta; *Acció Catalana* del 20 d'octubre d'aquest any ens en dona la llista:

President: Domènec Sardà
 Secretari: Antoni Lagarriga
 Caixer: Joan Piferrer
 Vocal: Ramon Martorell
 Vocal: Joaquim Garriga

Esperanta Semo organitzà, el 19 d'abril del 1908, un festival al Teatre Principal sabadellenc. A la festa, a què assistiren també, especialment invitats, els membres de l'Aplec Esperanta Grupo, s'hi féu la presentació de la senyera, verda i amb l'estrella de cinc puntes; la secció de nois de l'Orfeó de Sabadell hi cantà l'himne esperantista. *Acció*

Catalana del 23 d'abril publicà un extens comentari d'aquesta festa.

Tant Esperanta Semo com l'Aplec Esperanta Grupo continuaven infatigables l'organització de cursos d'esperanto, la major part d'ells gratuïts, i la realització d'actes de propaganda esperantista.

L'Aplec Esperanta Grupo canvià, a l'inici del 1908, de local social. De la plaça Marquilles, on com hem vist era des de la seva fundació, a un local a l'Americana, a la Via Massagué, amb entrada pel carrer de Garcilaso. És curiós que aquest nou local sembla que era el que havia estat el dels inicis d'Esperanto Sabadella abans de passar a ser Esperanta Semo i traslladar-se al carreró de Sant Cristòfol.

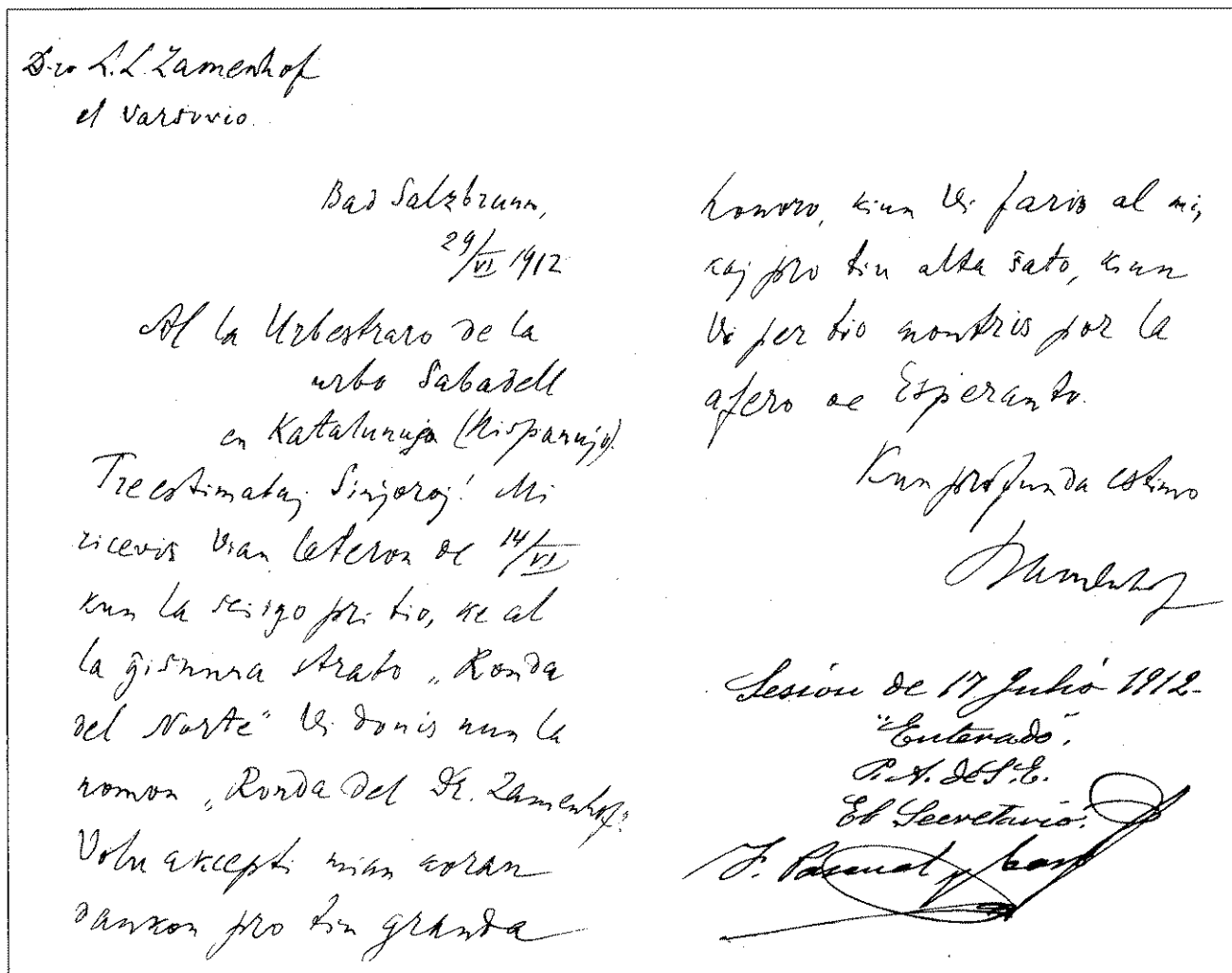

FIGURA 2. Carta d'agraïment del doctor Zamenhof a l'Ajuntament de Sabadell, datada, als banys de Salzbrunn (Silèsia), el 29-VI-1912.

Entretant, dos nous grups esperantistes començaven també la seva actuació a Sabadell. No foren dues entitats noves sinó seccions de societats ja existents, i totes dues amb notable i merescut prestigi a Sabadell.

Un dels grups fou la Secció Esperantista de l'Acadèmia Catòlica. En la «Memòria» d'aquesta entitat, corresponent a l'any 1909, podem llegir-hi: «Aixís mateix, aquesta Junta Directiva es complau en manifestar a l'esbart decidit de socis qu'ab sa constància y aplicació han fundat la Secció d'Esperanto pera que tots aquells que cobrin predilecció pera lo meravellós invent d'el Doctor Zamenhof tinguin totes les facilitats possibles pera apendrer la llengua universal, que ben prompte serà la de totes les persones cultes de tot lo mon».

Pere Roca i Garriga, en el seu treball ja esmentat, ens diu que aquest grup començà amb el nom d'Esperanta Fako (Secció Esperantista), i que adoptà posteriorment el nom de Katolica Stelo.

Altra secció que prengué vida en aquests temps fou la Secció d'Esperanto del Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria, que ja en el curs d'ensenyança corresponent a 1907-1908, primer curs que donà aquesta entitat, s'hi inclogueren classes d'esperanto, donades per Domènec Sardà.

Aquests dos darrers grups, la Katolica Stelo i la Secció d'Esperanto del Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria de Sabadell, no tingueren, però, la intensa activitat de les altres dues entitats, l'Aplec Esperanta Grupo i l'Esperanta Semo.

Les relacions entre les diverses entitats sembla que eren força amistoses. Recordem l'assistència a la festa de la Salut, organitzada per l'Aplec Esperanta Grupo, de membres de l'Esperanta Semo (Martí i Graupera) i l'especial invitació que l'Esperanta Semo, en l'acte organitzat al teatre Principal, féu a l'Aplec Esperanta Grupo.

Una bona mostra de la intensa activitat de les entitats esperantistes sabadellenques ens ve donada pel fet que foren aquestes les que crearen i donaren la vida inicial a la Kataluna Esperantisto Federatio, entitat que agrupà tots els esperantistes catalans. Aquesta federació fou aprovada pel Go-

FIGURA 3. Programa del festival del XXV aniversari de l'esperanto, celebrat al Bosc de Can Feu de Sabadell, el 14 de juliol de 1912.

vern Civil de Barcelona el 14 de febrer de 1910. Un article del reglament diu que l'entitat tindrà el domicili a Sabadell, al carrer de Gràcia, 12. La Comissió organitzadora de la Federació era formada per Domènec Sardà, Joan Piferrer, Antoni Martí, J. Camps, Agustí Badia, Santiago Puigbonet i Joan Romeu, la majoria d'ells sabadellenços.

Amb data de gener-abril de 1910 es publicà el primer número de *Kataluna Esperantisto*, revista sabadellenca de la Kataluna Esperantisto Federatio i amb redacció i administració al ja mencionat domicili de Gràcia, 12.

La KEF organitzà, el diumenge i dilluns de Pasqua del 1910, dies 15 i 16 de maig, el primer Congrés d'Esperantistes Catalans. El programa

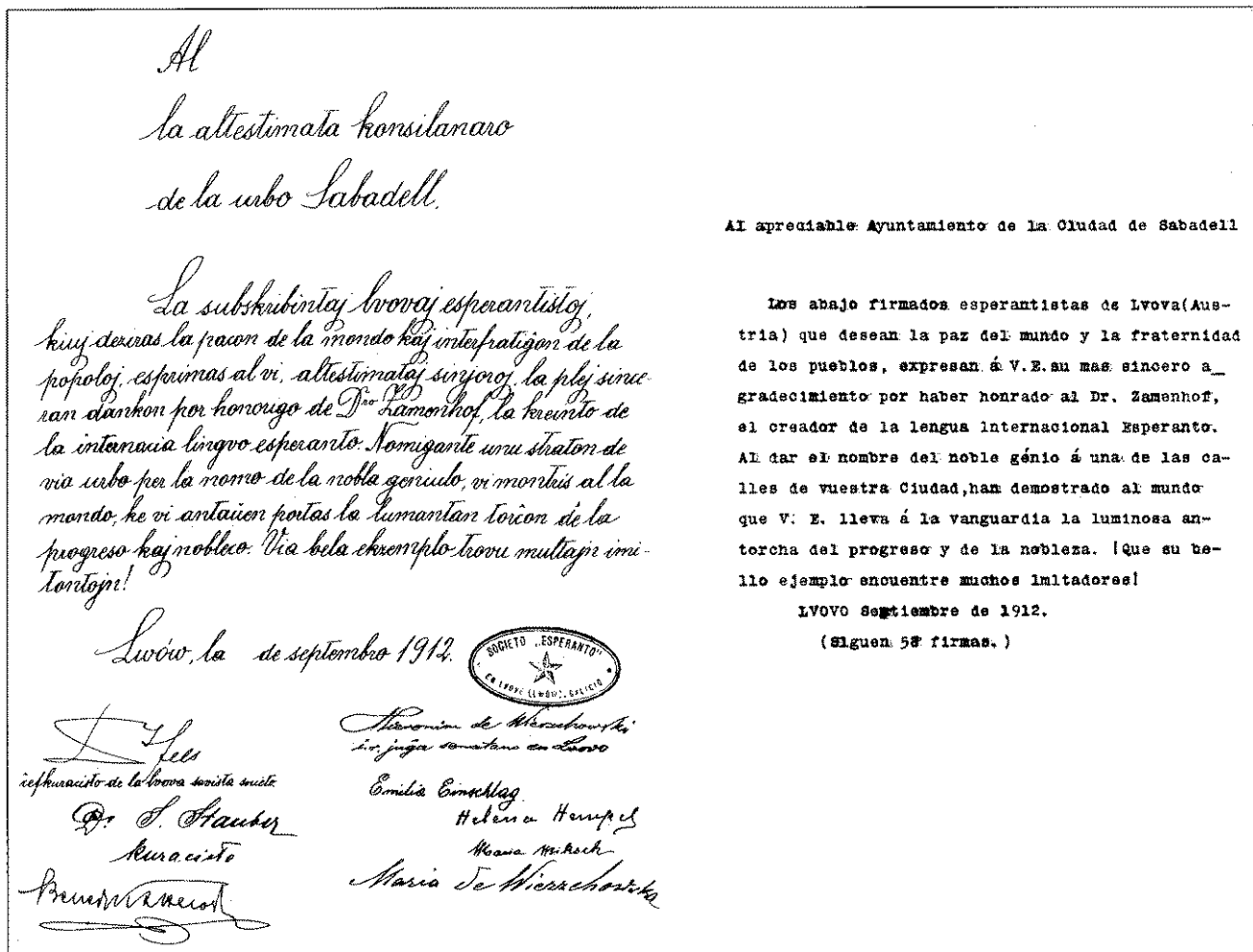

FIGURA 4. Carta d'agraïment dels esperantistes de Lvov (Imperi austro-hongarès) a l'Ajuntament de Sabadell.

d'aquest Congrés, publicat a la *Revista de Sabadell* del mateix diumenge 15 de maig, consistí en una recepció a l'Ajuntament, al Gremi de Fabricants, a l'Escola d'Arts i Oficis i al Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria, dues sessions de treball, el dia 15 i el dia 16, una vetllada a l'Ateneu, el dia 15, i un sopar de cloenda, el dilluns de Pasqua, a l'Hotel d'Espanya. Cal dir, com a dada curiosa, que el preu del cobert fou de quatre pessetes.

En el número corresponent a maig de 1910 de la revista *Kataluna Esperantisto*, col·lecció guardada a l'Arxiu Històric de Sabadell, hi ha un exhaustiu resum dels actes del Congrés.

Les bones relacions i l'afany de col·laboració entre les diverses entitats sabadellenques, els trobem en l'organització del festival commemoratiu

Al apreciable Ayuntamiento de la Ciudad de Sabadell

Los abajo firmados esperantistas de Lvova (Austria) que desean la paz del mundo y la fraternidad de los pueblos, expresan a V. E. su mas sincero agradecimiento por haber honrado al Dr. Zamenhof, el creador de la lengua internacional Esperanto. Al dar el nombre del noble genio a una de las calles de vuestra Ciudad, han demostrado al mundo que V. E. lleva a la vanguardia la luminosa antorcha del progreso y de la nobleza. ¡Que su bello ejemplo encuentre muchos imitadores!

LVOVO Septiembre de 1912.

(siguen 5ª firmas.)

del XXV aniversari de la publicació del primer opuscle en esperanto i en la sol·licitud que amb aquest motiu fos donat el nom del Doctor Zamenhof a un carrer de Sabadell, petició que fou ben rebuda per l'Ajuntament de la ciutat.

La sol·licitud per donar el nom del Doctor Zamenhof a un carrer de Sabadell, tot i que, com veurem, la idea inicial era de donar-li el nom d'«Esperanto», fou dirigida a l'Ajuntament, el 12 de març de 1912, per una Comissió formada per les quatre entitats esperantistes. Aquesta petició és segellada per les quatre entitats i és signada per Josep Clerch i Daunis, per l'Aplec Esperanta Grupo; Anicet Altés, per Katolica Stelo; P. Oriach i Solà, per la Secció Esperantista del Centre de Dependents, i per J. Camps i Gubern, per Esperanta Semo.

En la petició es demana donar el nom d'«Esperanto» a un carrer de la ciutat i s'hi suggereix que es faci al carrer de l'Alt Pedregar. S'hi adjunta un document, datat el 29 de febrer, i signat per una vintena de veïns de l'Alt Pedregar, que donen la conformitat a aquest canvi de nom.

L'Ajuntament encarregà a la Comissió de Governació la redacció d'un informe sobre la qüestió; en aquest informe s'hi deia que no es creia adequat canviar el nom de l'Alt Pedregar ja que aquest nom «*encierra para la calle señalada un recuerdo viviente de lo que años ha fué dicha calle*». En canvi, diu l'informe, la Comissió creia adequat donar el nom de Doctor Zamenhof a la Ronda del Nord.

En la sessió de l'Ajuntament del 17 de maig s'aprovaren les conclusions de la Comissió de Governació. A la Ronda del Nord li seria donat el nom de Ronda del Doctor Zamenhof. Amb data del 14 de juny, l'Ajuntament adreça una carta al Doctor Zamenhof notificant-li la decisió presa. El 29 del mateix mes el Doctor Zamenhof contesta amb la carta, l'original de la qual reproduïm a la figura, i que es guarda a l'Arxiu Històric de Sabadell.¹ La traducció és la següent:

A l'Ajuntament de Sabadell a Catalunya (Espanya).

Molt estimats senyors: Rebuda la vostra carta del 14-VI en què em participeu l'acord de donar el nom de Ronda del Dr. Zamenhof a la fins ara Ronda del Nord.

Vull que accepteu el més cordial agraïment per tant gran honor que em feu i per la gran satis-

facció que sento per l'interès d'aquesta Corporació en pro de l'Esperanto. Amb profunda estimació.

L. Zamenhof

Els actes de celebració del XXV aniversari i de la col·locació de la placa que donava el nom del Doctor Zamenhof a la, anteriorment, Ronda del Nord es feren el diumenge 14 de juliol de 1912. Tal com es pot veure al programa que s'edità, conservat també a l'Arxiu Històric de Sabadell (figura 2).

Al *Diari de Sabadell* del 16 de juliol hi ha una extensa crònica del desenvolupament de tots els actes de la festa.

Si digne de recordança i d'elogi fou la inauguració del nou nom de la Ronda, des d'aleshores del Doctor Zamenhof, no ho fou menys el festival teatral i sardanístic del bosc de Can Feu. Diu el *Diari de Sabadell* que «*desde primeras horas de la tarde eran numerosas las tartanes y carruatges que surtían de nuestra ciudad cap al veñi bosc*».

Aquest nou bateig del carrer tingué una ressonància internacional ben acusada. Es rebé un copió nombre d'adhesions d'entitats esperantistes de tot Europa i d'algunes d'Amèrica. L'Arxiu Històric de Sabadell les té curiosament guardades. Amb aquesta festa del 14 de juliol de 1912 crec que podem donar per tancada una primera època, ben brillant, de l'Esperantisme a Sabadell. Les activitats esperantistes no quedaren però pas parades i continuen encara avui.

¹ L'esmentada carta fou trobada per l'estudiant José Manuel Marco Torralba en el curs d'una recerca.